

DİNDAR-SİYONİST HAHAMLARIN FETVALARINDA İSRAİL DEVLETİ'NDEKİ YAHUDİ OLMAYANLARIN STATÜSÜ

Dr. Ariel Pikar

Giriş

Yahudi olmayanların statüsü ve onlarla ilişkiler meselesi Tanah'ı,¹ ardından rabbileri,² oradan da günümüze kadar Yahudi geleneğini meşgul etmiş olup² felsefi, politik ve pratik birçok alanla bağlı yönleri vardır. Bu makale, Halaha yazılarında hareketle Dindar-Siyonist kampa ait olan hahamların İsrail Devleti'ndeki Yahudi olmayan vatandaşların statüsüne yaklaşımlarını ele almaktadır. Epey uzun zaman sonra egemen bir Yahudi devleti kurmanın ilk imkânı İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte, Nohri'lerin statüsü meselesi yeni bir boyut kazanmıştır. Bu devletin, vatandaşlarının özgürlüğü ve eşitliği açısından modern değerlere dayanan, aralarında Yahudi olmayanların da bulunduğu ahalinin tamamını kucaklayan, Batı tarzlı demokratik bir devlet olmayı hedeflediği herkesçe bilinmekteydi. Bu durum, demokra-

* Bu makale, "Maamad ha-Noħri be-Medinat Yisrael be-Psikat Rabaney ha-Tziyonut ha-Datit", *Reşit*, 1 (2009), 187-208 künyeli makalenin tercümesidir. Makalenin müellifi, Şalom Hartman Enstitüsü'nde araştırmacıdır. Tercüme eden: Yrd. Doç. Dr. Eldar Hasanoğlu, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi.

** Yahudi kaynaklarında Yahudi olmayanlar için Nohri, Goy, Ger, Zar vs. gibi çeşitli terimler mevcuttur. Bunlar makalede de geçer. İçerikleri farklı olduğu için tercümede bunları aslına uygun vermeyi münasip gördük. Nohri ve Zar, Yahudi olmayan herkesi içerir. Goy, ulus anlamına gelir ve genelde Yahudi olmayanlar için kullanılır. Ger, dönme yabancı anlamına gelir; bu kelimenin türevi olan Ger Tzedek Yahudiliği tamamen kabul eden, Ger Toşav ise Yahudiliği tam kabul etmese de bazı hükümleri kabullenen kişidir. Oved avoda zara ve Akum kelimeleri putperest, puta tapan şeklinde karşılanmıştır.

1 Tanah, özellikle Tesniye sıfırı/kitabı İsrailoğulları'nın girecekleri Arz-ı Mevûd'da oturan Nohri'lere sert ve barışmaz bir tutum benimser. Tanah onlarla baş etmek için kaçınılmaz savaşı hep vurgulamaktadır. Tanah onları iğrenç suçlar işleyenler şeklinde tasvir eder (Tesniye 18:9). Bu yüzden, onların mabetleri ortadan kaldırılmalıdır ve onlarla her türlü sosyal ilişki yasaktır (Tesniye 7:2-5). Devamında bu ulusların kendilerinin de ortadan kaldırılmaları gerektiği açık biçimde söylenmektedir (Tesniye 20:10-17).

*** Din bilgini anlamına gelen 'rav/rabi' kelimesi tercümede 'rabbi' ve 'haham' kelimeleriyle karşılanmıştır. Rabbi kelimesi eski dönem, haham kelimesi yeni dönem din bilginlerini ifade etmek için kullanılmıştır.

2 Rabbinik literatürde kabul edildiği üzere, İsrail topraklarında yaşayan Goy'lara yönelik toleranssızlığın sebebi, onların putlara tapmaları olmuştur; eğer putperest olmasalardı muamele tamamen farklı olurdu. Rabbilerin yaklaşımı Rambam tarafından *Mişne Torâ*'da (Me-laħim, VI.) özetlenmiştir.

**** "Yol" anlamına gelen bu terim, Yahudi şeriatını, dinî hukuku ifade etmektedir. Kelime orijinalde sıfat olarak kullanıldığında Türkçe'ye "şer'î" diye çevrilmiştir.

tik telakkilerle dinî düşünceler arasındaki ilişki konusunda şer'î ve felsefî çatışmayı da beraberinde getirdi. Dindar Siyonist insanların rüyası, bu devletin Halaha'ya göre yönetilmesiydi; [bu bağlamda] hahamları meşgul eden konu, bu Yahudi devletindeki Nohri'lerin statüsü meselesi olmuştur. Birçok Halaha uzmanı bu konuyla ilgilenmiş ve konu hahamların gündeminden günümüze dek düşmemiştir. Makalede ben bu konudaki şer'î söylemleri takip etmek, siyaset ve emniyetle ilgili realite ve ideolojik dünya görüşü ile şer'î tartışmalar arasındaki ilişki üzerinde durmak istiyorum. -İsrail egemenliğinde yaşayan, vatandaşlık hakları bulunmayan Arap sakinlerin de [tecrübe ettiği]- Altı Gün Savaşı sonrası dönemdeki jeopolitik durumun yeni bir şer'î tartışmaya sebebiyet verdiği, ortaya koymak istediğim temel iddiadır.

Devletin kurulma dönemindeki Siyonist şer'î hâkimler hukuki açılımlar formüle ettiler; bu açılımlar, devletin Nohri vatandaşlarına tam eşitlik hakkı tanımayı mümkün kılıyordu. Onların nazarında, İsrail Devleti'ndeki Nohri'lerin statüsüyle ilgili temel mesele dinî olup, [Nohri'lerin] putperest olan veya olmayan şeklinde, dinî açıdan tanımlanmalarıyla ilişkilidir. Düşünceleri R. Tzevi Yehuda Kook'un telkinleri ve -İsrail'deki Arapların millî statüsü meselesi ve İsrail toprakları uğrunda millî mücadeleyle meşgul olan- Guş Emunim'in ideolojisi ile biçimlendirilmiş genç nesil ise Nohri'lere eşit haklar tanımayı engelleyen şer'î çizgiyi benimsemekteler. Şer'î söylemdeki bu değişim, Altı Gün Savaşı'nda ele geçirilen toprakların tamamı üzerinde – oradaki Yahudi olmayan sakinlere İsrail Devleti'nde tam vatandaşlık hakları tanımadan- İsrail egemenliğinin uygulanmasını isteyen Guş Emunim tarafından formüle edilen Dindar-Siyonizm'in politik ideolojisini doğrulamaya yöneliktir.

1- R. Yitzhak Hertzog'un Yaklaşımı: *"Putta tapmayan... bir Nohri, Erets-Yisrael'de oturmaktan menedilemez"*

Devletin kurulduğu dönemde Erets-Yisrael hahambaşısı olan R. Yitzhak Ayzik Halevi Hertzog kurulacak İsrail Devleti'nde Nohri'lerin statüsü konusyla ilgilenen ilk kişi olmuştur. R. Hertzog, İsrail Devleti için Tora'ya uygun bir Anayasa hazırlamakla uğraşıyordu. O, Anayasa oluşturmak adına bir kitap yazmıştı ve kitabın hedefi, böyle bir Anayasa'nın hazırlanmasında ortaya çıkan temel şer'î meseleleri açıklığa kavuşturmaktı. Kurulacak devletin demokratik bir devlet olacağı R. Hertzog için belliydi. Bu yüzden o, de-

* Metnin orijinalinde yargıç, hâkim anlamında *posek* kelimesi geçmektedir.

** Metnin orijinalinde geçen *Erets Yisrael* ifadesinin terminolojik içeriğine bağlı kalmak için tercüme etmedik. Kastedilen, İsrail topraklarıdır.

*** Hakkında bahsedilen, Osmanlı'dan sonra Filistin üzerinde tesis edilen İngiliz mandasıdır.

mokratik değerlere meşruiyet kazandıran şer'î bir yol bulmaya gayret etmiştir. Kitabının önsözünde o şöyle yazmaktadır:

Benim temel hedefim Yahudi devleti için bir Anayasa oluşturma ve bu devlette kutsal Tora'mıza hiçbir şekilde muhalif olmayan bir hukuk düzeni tesis etme imkânının var olduğunu ortaya koymaktır. [...] Çünkü bu karar anında biz, Tanrı korusun, bu kutsal görevimizi ihmal eder, Tanrı korusun, halkımızın büyük çoğunluğu Tora'dan vazgeçer ve ruhumuzun kökleri olan kutsal emirlere uymayarak öyle hâzirdan modern Goy/yabancı bir anayasa benimserse [...] işte bu kendi kendiliğinde büsbütün bir iç yıkım olur.³

Dolayısıyla bu yaklaşımın, temelde seküler olan geniş kitlenin Yahudi Anayasa'sını kabul etmeleri için, demokratik dünya görüşü ile dini-şer'î tutum arasında bir benzerlik bulmaya çalıştığı söylenebilir.

R. Hertzog'un bu bağlamda incelediği ilk konular [şunlardır]: "Halağa'ya göre azınlıkların hakları"⁴ ve "Günümüzde Nohri'lerin kamusal [alandaki] istihdamı"⁵ kitabının ilk bölümünde, Zerah Varhaftig'in yazdıklarının⁶ ardından, İsrail Devleti'nin kurulmasına izin veren Birleşmiş Milletler kararının, dinî ve millî azınlıklara -Versaille Anlaşması'nın ruhuna göre- haklar tanınmasını gerekli kıldığını belirtir: "İşte [görüyoruz ki] Yahudi devletinin kurulması büyük ölçüde bu anlaşmanın ruhundaki hakların garantisine bağlıdır. Durum böyleyse, o zaman gelin Yahudi olmayan bir sakinin hukuki ve siyasi durumunu açıklığa kavuşturalım."⁷ R. Hertzog'un gözünde bu konu "[İsrail] Devleti'nin demokratik karakteri bağlamında en müşkül meseledir. [...] Birleşmiş Milletler siyasi, sivil ve yasal düzlemde azınlıkların haklarının inkâr edilmemesi, onların kendi dinlerini yaşamaları ve cemaat içi eğitim almalarında tam özgürlüklerinin sağlanması üzerinde ciddi bir şekilde şüphesiz duracaktır."⁸ Yani, Yahudi Devleti'nin kurulmasına imkân veren Milletler [Cemiyeti'nin] demokrasi anlayışı ile Halağa arasında uyum yaratılması ihtiyacı devletin kurulması için zaruridir.

Kitabın "Halağa'ya göre azınlıkların hakları" konusunu işleyen ikinci bölümün başında R. Hertzog, Halağa'ya göre tam vatandaşlık [hakkı edinmek] için yegâne yolun [Yahudiliğe] geçmek olduğunu söylemektedir: "Yani, bir Nohri, İsrailoğulları mahkemesinde (Bet Din şel Yisrael) İsrailoğulları'nın yasaındaki kurallara uygun olarak İsrailoğulları'nın dinini kabul ederse, işte bu Tora'ya uygun vatandaşlık hakkı kazanmadır (İsrail halkı içerisinde 'naturalization')."

3 R. Yitzhak Ayzik Halevi Hertzog, *Teḥuka le-Yisrael al pi ha-Tora*, Yeruşalayim, 5749/1988, I, 1.

4 R. Hertzog, *Teḥuka le-Yisrael*, 2. bölüm.

5 R. Hertzog, *Teḥuka le-Yisrael*, 3. bölüm.

6 Bkz. Zerah Varhaftig, "Al ha-yaḥasim im ha-miutum ha-lo Yahudiim be-Yisrael", *Şana be-Şana* (5742/1982), 295-299.

7 R. Hertzog, *Teḥuka le-Yisrael*, 3.

8 R. Hertzog, *Teḥuka le-Yisrael*, 12.

Bu yolla dine girme [İsrail] dışında da vakidir. Dinî hukukî (ha-hukiim ha-datiim) kaynaklarımızda bundan başka vatandaşlık edinme yasası yoktur."⁹ Ancak bir de ara statü vardır: Ger Toşav/[yerleşik yabancı]. İşte bu, R. Hertzog'un sözlerine göre, "dine yarı giriş gibidir, sanki kısmi vatandaşlık edinme gibi."¹⁰ İşte bu statü, Yahudi olmayan ve bu dine girmeğe merak göstermeyen sakinlerin İsrail topraklarında alabilecekleri en yüksek statüdür.

Ancak onları Ger Toşav olarak tanımlamak da problemlidir. Çünkü bir insanın Ger Toşav statüsüne kabul edilmesi için katı şer'î kurallar vardır. *Mişne Tora*'nın Avoda Zara faslında Rambam şunu formüle etmiştir:

Putperestlerle anlaşma yapılmaz; kendileriyle barış yapmamız ve [putlara] ibadet etmelerine izin vermemiz [caiz değil]. Çünkü [bu konuda kutsal metinlerde] şöyle denilir: "Onlarla anlaşma yapmayacaksınız." Onlar ya [putlara] ibadet etmekten geri döndürülecek ya da öldürülecekler. Onlara merhamet göstermek yasaktır. Çünkü [bu konuda kutsal metinlerde] şöyle denilir: "Onlara acıma." Buna binaen [bir Yahudi] eğer puta tapan bir Goy'un telef olduğunu veya nehirde boğulduğunu görürse onu çıkartmayacak, ölüme gittiğini görürse de onu kurtarmayacaktır. Ama bizimle savaşmadığı için onun telef olmasına vesile olmak, çukura itmek veya bu gibi şeyler de yasaktır.¹¹

Devamında Rambam 'Barışçıl yaşam' konsepti ve putperest ile Ger Toşav arasındaki farka [binaen] şu kuralı koyar:

Barışçıl yaşam sebebiyle fakir İsrailoğulları ile birlikte Goy'lardan da fakir olanlar desteklenir. Yine barışçıl davranış sebebiyle Goy'ların fakirlerine mahsullerden hediye götürmeyi engellemeyiz. Barışçıl yaşam sebebiyle, hatta onların bayram günlerinde dahi, onların selameti için [engellemeyiz]. Onlara asla iyilik temennilerinde bulunulmaz. [...] Bu denilenlerin tamamı İsrailoğulları'nın diğer milletler arasına sürüldükleri veya Goy'ların ellerinin güçlü olduğu zamana aittir. İsrailoğulları'nın ellerinin diğer milletler üzerinde güçlü olduğu zamanda ise puta tapan Goy'ların aramızda oturmalarına izin vermek yasaktır. Hatta Nuhoğulları'nın yedi hükmünü kabul edinceye kadar geçici oturmalarına veya ticaret nedeniyle bir yerden başka yere geçmelerine izin vermeyiz. Çünkü kutsal metinlerde şöyle yazılmıştır: "Onlar senin topraklarına oturmayacaklar." hatta bir saat bile oturamazlar. Eğer [mezkûr] yedi hükmü kabul ederlerse Ger Toşav sayılırlar. Ger Toşav [statüsüne] kabul, Yübile yılı kuralları cari olduğu dönemde olurdu. Ancak Yübile zamanı dışında sadece Ger Tzedek [statüsüne] kabul olabilir.¹²

Dolayısıyla, puta tapan bir Noħri İsrail topraklarında oturamaz; bunun için Nuhoğulları'nın yedi hükmünü kabul etmeli ve Ger Toşav olmalıdır. Ne

9 R. Hertzog, *Teħuka le-Yisrael*, 13.

10 R. Hertzog, *Teħuka le-Yisrael*, 13.

11 Rambam, *Mişne Tora*, [ed. Ş. Frankel], Avoda Zara X:1. Rambam'ın bu sözleri başka bir yerde (Melaħim VIII:10) dediğine paradoks teşkil etmektedir. Rambam orada Nuhoğulları'na emredilen yedi hükmü kabul etmeyen herkesin öldürüleceğini ifade eder.

* İbranice terim: "Darħey şalom".

12 Rambam, *Mişne Tora*, Avoda Zara X:5-6.

var ki bu statü de sadece Yübile hükümlerinin cari olduğu dönemde verilirdi.¹³

Rabad Rambam'a karşı çıkmakta ve şöyle yazmaktadır: "Ben İsrail topraklarında oturma konusunda onunla aynı görüşü paylaşmıyorum." Yani, ona göre Nuhoğulları'nın yedi hükmünü kabul eden herkes Erets-Yisrael'de yaşayabilir; bu konu Yübile'ye bağlı değildir. Rambam'ın bu hükmüyle ilgili Kesef ha-Mişna şerhinde Yosef Karo Rabad'ın görüşünü şöyle izah eder: "Yübile hükümlerinin yürürlükte olmadığı bir zamanda [malum] yedi hükmü kabul etse de Ger Toşav [statüsüne] kabul edilmiyorsa da, neden İsrail topraklarında oturmaktan menedilsin ki? Zira, onların günah işlemelerine sebep olabileceğinden endişe etmeye gerek yok! Ama hocamızın görüşüne göre de anlaşılan şöyle söylenebilir: 'Evet [gerçekten de] öyledir. Eğer o üzerine yedi hükmü kabullendiye onun ülkede yerleşmesine engel olunmaz. [Hocamızın] tek söylemek istediği, mahkemenin onu [resmi olarak bir 'Ger Toşav' sıfatı alacak şekilde] kabul etmediğidir.'" Yani Kesef Mişna'ya göre, [malum] yedi hükmü kabul eden Noħri'lerin Ger Toşav statüsünü taşıma hakkına sahip olmasalar da Erets-Yisrael'de yaşamalarına Rambam da hemfikirdir.

R. Hertzog Rambam'dan ayrılan Rabad'ın yaklaşımını ve Rambam'ın dediklerini şerh eden Kesef Mişna'yı esas almak istiyor. Onlara göre, puta tapmayan bir Noħri, Erets-Yisrael'de yaşayabilir; ancak o Ger Toşav statüsünde de görülmez. R. Hertzog "Onları oturtmayın- topraklarda onlara oturma [izni] vermeyin"¹⁴ yasağının, Ger Toşav olmasa da puta tapmayan bir Noħri'ye ait olmadığını kurallaştıran Rav Abraham ha-Kohen Kook'un yaklaşımını esas almaktadır. Onun bu yaklaşımı, Şemita yılında Erets-Yisrael'de Yahudilerin arsalarını Noħri'lere satma onayı veren iki dayanak-

13 Rambam, Ger Toşav'ın "ihtidasını" şöyle tasvir eder: "Ve böylece, Tanrı, öğretmenimiz Musa'ya dünya halklarını Nuhoğulları'na emredilen hükümleri kabule zorlamayı emretti. Kabul etmeyen herkes öldürülecek, kabul edenler ise her yerde Ger Toşav statüsünde görüleceklerdi. Kişi bunları kabul etmesini üç [dini bütün Yahudi] kişinin önünde deklere edecektir. [...] Hükümleri kabul eden ve gözetmeye dikkat eden herkes dünyanın dürüst insanlarındandır ve gelecek dünyada da nasibi vardır. Şu şartla ki, o kişi hükümleri Kutsal Olan Tora'da buyurdu ve Nuhoğulları'nın bu hükümlerle yükümlü olduklarını bize öğretmenimiz Musa vasıtasıyla haber verdi, diye kabul etsin. Fakat eğer onları aklı gereği kabul ederse o Ger Toşav ve dünyanın dürüst insanlarından sayılmaz; zekilerinden sayılır." (Rambam, *Mişne Tora*, Melahim VIII:10-11)

* Posquieres'li Abraham ben David. III. Rabad olarak bilinir.

** Yani Yübile kurallarının yürürlükte olmadığı dönemlerde mahkemenin buna kanunen yetkisinin olmadığıdır. [çev. notu]

14 Rambam, *Mişne Tora*, Avoda Zara X:4.

*** Şemita: **Yahudilerin** yedi yılda bir ekim yapmayı arsayı dinlenmeye bıraktıkları yıl.

tan biridir. [Bu Noħri'lerin belirlenmesi adına] R. Kook net biçimde Müslümanlara atıf yapmaktadır: “*Net olarak, dinine bağlı bir bütün ümmet...*”¹⁵

Peki, İsrail topraklarında oturan Hıristiyanların statüsü nedir?¹⁶ R. Hertzog, bu bağlamda Nuhoğulları'nın çoktanrıçılığa karşı uyarılmadıkları görüşünün¹⁷ esas alınacağı görüşündedir; ona göre -Hıristiyanlıktaki teslis gibi- Tanrıyla birlikte diğer güçlere inanan Noħri'ler, Nuhoğulları'nın uymaları gereken *Avoda Zara*/putperestlikten uzak durmak ilkesini bozmuş sayılmazlar. Buna göre Hıristiyanların Erets-Yisrael'de barınması kabul edilebilirdir ve sürülmeleri gerekmez. Hatta R. Hertzog daha ileri gitmiş ve İsrail Devleti'nin içinde bulunduğu zor politik şartların dikkate alınması ve bu nedenle Katolik Hıristiyanlara kendi ayinlerini icra etme izni verilebileceği görüşünü ileri sürmüştür.

Bu bölümün 8. faslında¹⁸ R. Hertzog başka bir gerekçeye geçer: “*Önceki bölümde çok yerde durum tüm yönleriyle ele alınmadı. [...] Şimdi durumun aslında nasıl olduğuna bakmanın ve Halaħa'nın analiziyle aynı realist bir bakışla bakmanın zamanı gelmiştir.*”¹⁹ Yani, şimdiye kadar getirilen şer'î gerekçeler sadece teorik düzeyde kalmıştır; artık başka tür mülahazalara geçmek gerekir. İsrail Devleti'nin kurulması Birleşmiş Milletler'in anlaşması sayesinde mümkün olmuştur ve devletin varlığını sürdürmesi de Batı'nın Hıristiyan milletlerinin desteğine bağlıdır. Bu yüzden İsrail Devleti'nde Noħri'lere ayırıcılık uygulamak politik açıdan doğru olmayacaktır. Halaħa temelde böyle bir ayırıcılığı gerektiriyorsa da varoluşsal mülahazalarla Halaħa'da oluşturulan 'tehlikeden sakınma' ve 'canı koruma' ilkelerine binaen hatta gerçek bir putperest olsalar dahi Noħri'lere yönelik ayırıcılık yapılmaz.

Devamında R. Hertzog şuna dikkat çeker: İsrail Devleti mutlak Yahudi egemenliği şeklinde değil, Milletler [Cemiyeti] tarafından da önerildiği üzere [diğerlerinin de iştirak edeceği] müşterek bir yapıda kurulmuştur. “Evet, belli aracılık vasıtasıyla Goy'lar, hatta paganlar diyelim, belli üstünlüğün bizde olması ve devletin adının bizim adımızla olması şeklinde bir müşterek hükümet tesis etmemize izin konusunda anlaşmaya vardılar. Bu devlet üye-

15 R. Abraham Yitzhak ha-Kohen Kook, *Mişpat Kohen*, Yeruşalayim, 5726/1966, §58.

16 Şer'î fetvalarda Hıristiyanların statüsüyle ilgili bkz. Aviad ha-Kohen, “Notzrut ve Notzrim be-eynayim rabaniyot be-et ha-ħadaşa: mi-ha-Rav Kook ve-ad ha-Rav Ovadiyah Yosef”, *Mahanayim*, 15 (5764/2004), 88-123; R. Şlomo Avinar, “Yaħas ha-Yahadut al ha-olam ha-Notzri”, *Teħumin*, VIII (5747/1987), 368-370; Dror Piksler ve Gil Nadal, “Ha-im ha-Notzrim be-yameynu ovdey avoda zara hem?”, *Teħumin*, XXII (5762/2002), 68-78.

17 Bkz. Rema'nın (R. Moşe İsserles [çev. notu]) *Şulhan Aruh*, Oreah Hayim, §156, 1'e şerhi.

18 R. Hertzog, *Teħuka le-Yisrael*, 18.

19 R. Hertzog, *Teħuka le-Yisrael*, 18.

* İbranice terim olarak “Mişum eyva”.

** İbranice terim olarak “Pikuaħ nefes”.

rinde İsrail krallığı yasası[nın nüfuzu], Davut ve Süleyman dönemindeki İsrail krallığındakiyle aynı düzeyde değildi [...].”²⁰ İsrail Devleti, [devletin] Nohri ortaklarının çıkarlarına zıt kararlar alacak kadar egemenliğe sahip değil; sahip olsa bile Milletler [Cemiyeti] anlaşmasının izin vermediği alanlarda Halaha’yı ikame etme gücüne sahip değil.

Bölümün yapısına dikkat edilmelidir; R. Hertzog iki gerekçeyi bir araya getirmiştir. Birinci gerekçe, Nohri’lerin statüsünü fundamentalist [bakış açısıyla] ele alır. R. Hertzog, puta tapmayan Yahudi olmayanlara – Müslümanlara ve hatta Hıristiyanlara- Erets-Yisrael’de oturma izni veren ılımlı yaklaşımı benimser. İkinci gerekçe ise şer’î-fundamentalist alandan reel-politik alana kaymaktadır. R. Hertzog burada İsrail Devleti’nin uluslararası konumunu ve siyasi gücünü gündeme getirir. Bu iki gerekçeden istifadesi onun yaklaşımı için maksimum savunma temin etmektedir. Bir taraftan o Nohri’lerle ilgili ilkesel yaklaşım ortaya koymak istemektedir; ancak bu görüş tartışmaya açık bir şer’î yoruma dayanır. Bunun için de o ikinci türden gerekçeye, yani reel politik bir gerekçeye ihtiyaç duyar. Bu gerekçe aynı zamanda onun Nohri’lerle ilgili ilkesel yorumunu kabul etmeyenlere bir cevap teşkil etmektedir.

Bu süreç boyunca R. Hertzog İsrail’deki Nohri’lerin politik statüsü ve millî istekleriyle ilgilenmemektedir. Bu ilginç ihmal onun Arap İsrail çatışması konusunda bir yorumda bulunmaması ile ortaya çıkmaktadır. Bilakis, Müslümanlar kesinlikle putperest olmadıkları için onlarla ilişki Hıristiyanlara nazaran daha kolaydır. Devamında göreceğimiz üzere, bu türden sorular gelecek nesil Siyonist Halaha uzmanlarını rahatsız edecektir. R. Hertzog’a göre, Erets-Yisrael’de oturan Nohri’lerin sivil statüsü Yahudilerden farklı değildir. Onun şer’î izah getirdiği yegâne konu Nohri’lerin kamu görevine atanabilmesi meselesidir. Rambam şöyle yazmaktadır: “Ger’lerin cemaatinden kral atanmaz. [...] Bu kural sadece krallık makamına değil, İsrailoğulları arasındaki diğer tüm makamlara aittir.”²¹ Yalnız doğuştan Yahudi olanlar İsrail’de yönetici pozisyonuna atanabilirler. Hatta Ger Tzedek, yani eskiden Yahudi olmayıp da sonradan Yahudiliği kabul etmiş birisi dahi kamu yöneticisi pozisyonuna atanamaz. Anlaşıldığı üzere bu, en önemli ayrımcılıktır ve modern demokratik bir devlette bu şartlar [asla mevcut] olamaz. Bu probleme çözüm olarak R. Hertzog, Nohri’leri kamu görevine atamayı yasaklayan hükmün süresiz atamalarla ilgili olduğunu belirterek bu hükmün demokratik rejimlerdeki süreli atamaları kapsamayacağını ileri sürmektedir. Nitekim burada ‘makam’ ifadesiyle neyin kastedildiğinin belir-

20 R. Hertzog, *Tehuka le-Yisrael*, 20.

21 Rambam, *Mişne Tora*, Melaḥim I:4.

lenmesi gerekir. Acaba bahis konusu toplum üzerinde âmir bir görev mi yoksa bir şahsın demokratik bir biçimde toplum tarafından kamu görevine getirilmesi midir? Toplum tarafından seçilenler kamusal işlerde hizmet gösterirler. Buna göre de bu görevler toplumun kabulü üzere olup yöneticilik sayılmaz. R. Hertzog bu meseleyi böyle çözmektedir.²² O [böyle bir fetva vermekle], Rambam'ın Nuhogulları'nın yedi hükmünü kabul eden Noħri'lerle ilgili başka bir hükmünü dikkate almamaktadır. Rambam şöyle yazmıştır: “Yani aşağıda, düşük [seviyede] olsunlar ve İsrailogulları'nın başına getirilmesinler. Ellerinin altında tutulsunlar ve dünyada hiçbir şeyde İsrailogulları'nın üzerine atanmasınlar.”²³ Bu hükmün müteakip hâkimler nesli tarafından tartışıldığı görülmektedir.

2-R. Saul Yisraeli'nin yaklaşımı: “İsrail olarak elimiz güçlü değil.”

R. Saul Yisraeli²⁴ “İsrailogulları devletinde Noħri'lerin statüsü” meselesini ilk kez *ha-Tora ve ha-Medina* dergisinde yayınlanan makalesinde ele almıştır.²⁵ Makalenin giriş paragrafında R. Yisraeli şöyle yazmaktadır: “Onların, günümüzde pratik önemi haiz hükümlerden olmadığını gördüğümüz zaman, şunu hatırlamamız gerek: Noħri'lere yönelik şüpheli yaklaşım sadece [Noħri'lerin] sahip olduğu bozuk görüşler yüzündendir, bir insanın sırf insan olması ile [bağlantılı] değil.”²⁶ Bununla R. Yisraeli Noħri'lere yönelik temel değerler yaklaşımını belirlemektedir; ancak Halaħa dünyasında bu yeterli olmayıp eski şer'î kaynaklarla baş etmek gereklidir. Bu bağlamda baş edilmesi gereken merkezi yaklaşım, R. Hertzog'un sözlerinde de gördüğümüz gibi, Rambam'ın yaklaşımıdır; tekrar [söyleyelim ki Rambam'a] göre putperest olmasa dahi bir Noħri Erets-Yisrael'de oturamaz, [sadece] Ger Toşav olursa oturabilir. [Ancak] Rambam bu konuda (İsrailogulları'ndan üç kişinin huzurunda bulunma, Yübile yılı vs. gibi) bu zamanlarda geçerliliği olmayan birtakım şartlar ileri sürdüğü için bu Ger Toşav statüsü günümüzde cari değildir. R. Hertzog'dan farklı olarak, R. Yisraeli Rabad'ın²⁷ –İsrail

22 Noħri'lere görev verilmesiyle ilgili R. Hertzog'un yaklaşımı için bkz. R. Yehuda Zoldan, “Minuy noħrim le-tafkidim tziburiim”, *Tehumin*, 23 (5763/2003), 348-357.

23 Rambam, *Mişne Tora*, Melahim VI:4.

24 R. Saul Yisraeli (1909-1995) Kfar ha-Roeh'in hahamı olmuştur. *Ha-Tora ve ha-Medina* dergisini tesis etmiş ve editörlüğünü yapmıştır. Büyük Rabbinik Mahkeme'de (Beyt ha-Din ha-Rabani ha-Gadol) yargıç/dayyan ve Merkaz ha-Rav Yeşiva'sında başkan olmuştur.

25 R. Yisraeli, “Maamad ha-Noħri be-medina Yisraelit le-or ha-Tora”, *ha-Tora ve ha-Medina*, 7-8, (5715-5717/1955-1957), 96-120. Bu makale R. Saul Yisraeli'nin kitabında (*Amud ha-Yamini*, Tel Aviv, 5726/1966, §12) yeniden yayınlanmıştır. İlerleyen sayfalardaki alıntılar Erets-Hemda Enstitüsü tarafından yayınlanan 2. baskıdan (5752/1992) yapılmıştır.

26 R. Yisraeli, “Maamad ha-Noħri”, 121.

27 R. Yisraeli makalenin 4. kısmında günümüzde Ger Toşav'la ilgili Rambam ile Rabad arasındaki ihtilafı izah etmektedir: “Rambam'a göre onlar [Noħri'ler] üzerinde bağlayıcı

topraklarında oturma yasağı, Ger Toşav olmasa bile yedi hükme riayet eden Nohri'lere yönelik değildir diyen- muhalif görüşüne atıf yapmakla yetinmemiş, farklı bir şer'î çizgiyi benimsemiştir.

R. Yisraeli Nohri'leri Erets-Yisrael'den sürme hükmünün fert üzerine değil toplum üzerine konulan savaş hükümlerinden olduğunu belirlemiştir; buna binaen "bu hüküm toplum üzerine konulduğu için ona uyma gerekliliği sadece İsrailoğulları'nın ekseriyetinin İsrail topraklarında bulunduğu zamandır."²⁸ İlaveten, R. Yisraeli yapılması gerekenin putperestlerin **tamamının** Erets-Yisrael'den sürme olduğunu yinelemektedir. Bu yüzden: "Eğer İsrail'in eli güçlü olmasa biz aslında [tamamını değil de ferdi olarak] herhangi bir putperesti [akum: yıldız tapanlar] çıkarabilirdik." Ancak onların tamamını çıkarma gücü bulunmamaktadır; bu durumda bahis konusu hüküm onları çıkarabilenlerin için de geçerli değildir. Onları çıkarma gücü bulunmadığından putperestler [akum] yine İsrail topraklarında yaşamaya devam edecekler."²⁹ Bu şartları sunduktan sonra R. Yisraeli İsrail Devleti'yle ilgili sonuca gelebilir:

Günümüze gelince, bu veya başka istisnai durumla birlikte, Devlet'in elinde [Nohri'leri sürmek için. A.Pikar] güç bulunsa dahi, biz İsrail olarak sağlam bir güce sahip olmadığımız için, bunu yapmamalıdır. Başlangıçta Rambam'ın sözlerinde bulunduğumuz referanstaki gibi, hem savaşa girme endişesi var, hem de İsrailoğulları'nın çoğunun İsrail'de olmadığı sonucu [var], hatta İsrail topraklarının tamamının bizim elimizde olmadığı ve İsrailoğulları'nın tamamının onları [Nohri'leri] İsrail topraklarından çıkarma hükmünü uygulayamamaları var. Bunlara binaen İsrail'in elinin güçlü olduğu yerlerde de [Nohri'leri sürmek hükmünün uygulanmasına] gerek yoktur."³⁰

Rambam'ın düşüncesine yönelik bu radikal yenilikler R. Yisraeli'ye, hatta putperest olsalar dahi Nohri'lerin İsrail Devleti'nde oturmalarına izin veren yaklaşımı benimsemeye imkân vermektedir. Erets-Yisrael'deki Nohri'lere [İsrail'de oturma] iznini onların putperest sayılmadıkları temeline dayandıran R. Hertzog'tan farklı olarak R. Yisraeli bu izni [İsrail] Devleti'nin

olan hükümler kaldırılmış ve yukarıda zikredildiği üzere onların bağlayıcılığı kalmamıştır. Böylece, Nuh'ulları'nın yedi hükmünü kabul etmek hakikaten yeni bir ihtidadır. Bu tanım, Tannaim döneminde ve Yübile yılı ile böyle bir ihtida uygulamada olmadığı bir dönemde yapılmıştır. Burada Rabad'ın kabul etmediği konu, yedi hükme uyma yükümlülüğünün dünyadan alınması, [bağlayıcılığının kaldırılmasıdır]. Buna binaen [Yahudiliği tamamen kabul etmek suretiyle] tam ihtida kavramı onlara [Nohri'lere] ait olmadığı gibi, yedi hükmü kabul de sadece Yübile dönemine tahsis edilemez; aslında onlar her zaman bunlarla mükelleftirler." (R. Yisraeli, "Maamad ha-Nohri", 139.)

28 R. Yisraeli, "Maamad ha-Nohri", 128. R. Yisraeli, *Sefer ha-Hinuh* yazarı gibi (95. hüküm), savaş hükümleriyle Beyt ha-Mikdaş'ın inşa edilmesi hükümlerini kıyaslar.

* Vurgulama orijinal metinde geçmektedir.

29 R. Yisraeli, "Maamad ha-Nohri", 128.

30 R. Yisraeli, "Maamad ha-Nohri", 128.

politik ve pratik iktidar eksikliği temeline dayandırır. Onun İslam ve Hıristiyanlık hakkında konuşmaya ihtiyaç duymaması bu yüzdendir.

R. Hertzog gibi R. Yisrael de Arap İsrail çatışmasının politik yönlerini ele almamıştır. O, Yahudi olmayan sakinlerin vatandaşlık durumunu ve Nohri'lerin yönetim görevlerinde çalıştırılması konusunda ele almıştır.³¹ R. Hertzog gibi o da, [Nohri'lerin] demokratik seçimlere teslim edilmiş ve verasetle geçmeyen yönetim görevlerinden menedilemeyeceklerini belirtmiştir.

R. Yisraeli, bu konuda Erets-Yisrael'de Nohri'lerden vergi alınması ve çalıştırılmasına ilişkin Rambam tarafından açıklanan bir hüküm olduğunu da dikkate almamaktadır. Bu konuda, makalenin devamında yaklaşımı ele alınacak olan R. Elişa Avinar'ın R. Yisraeli'nin tutumuyla ilgili yazdıklarına dikkat etmek yeterlidir:

İsrail Devleti'nde Nohri'lerin statüsü üzerine olan *Amud ha-Yamini* kitabının bir bölümüyle ilgili ona sordum. Tartışma konusu Nohri'lerin kamu görevinde çalıştırılmasıydı. HaGRaS (ha-Gaon Rabbi Saul) bu yasağın [...] sadece "yöneticilik" açısından görevlerle ilgili olduğunu yazmış. HaGRaS'a, vergilendirme ve çalıştırma mükellefiyeti yönünden Nohri'lerin kamu görevlerine atanmasına neden sınırlama olmadığını sordum [...] Kısa bir şer'î tartışmadan sonra; HaGRaS söylediklerini açıkça reddetti ve kendi söylediğine uygundur diye onların kabul edilmeyeceklerini, her birimizin hatalı olduğumuzu ve yeterince doğru davranmadığımızı, böyle giderse Nohri'lerin yasama organında bulunmalarına imkân tanıyacağımızı da ekledi."³²

R. Avinar tepkiden şaşırıldığını anlatır. Ancak o, R. Yisraeli'nin metodunun Halaḥa'da Tora ile Devlet'in arasını birleştirmeye olanak sağlayacak yollar aramak olduğunu anlamıştır: "Devlet üzerindeki ilahi himayeye imanın, 'Tora ve Devlet' konusuyla ilgilenmenin Tora ile Devlet arasını telifik etmeye imkân sağlayan şer'î tanımlamaların var olup olmadığını daha iyi görmek için, Halaḥa'nın derinliklerine inmeyi gerekli kıldığını öğrendim. [...] HaGRaS (ha-Gaon Rabbi Saul Yisraeli) şer'î düzeyde dahi Devlet üzerindeki hakları öğretmek istemiştir."³³ R. Yisraeli'nin yaklaşıma yapılmış bu izah, onun fetvasının apolojetik karakterde olduğunu ve isteğinin demokratik İsrail Devleti için şer'î geçerlilik sağlayacak bir yol bulmak olduğunu vurgulamaktadır. R. Avinar bu konuda R. Yisraeli'nin *ha-Tora ve ha-Medina* dergisine [yazdığı] girişe atıf yapmaktadır: "*Tanrı korusun, Tora'yı esas alacağız diye Devlet'i tahrik etmeyelim. Tersine, [Devlet'i] güçlendirmeli, doğrulamalı,*

31 R. Yisraeli, "Maamad ha-Noḥri", 5. bölüm. Onun bu konudaki sözleri için bkz. R. Zoldan, "Minuy noḥrim", 353-354.

32 R. Elişa Avinar, "Al mişnat ha-Tora ve ha-medina şel HaGRaS Yisraeli ZTZ'L", *Gaon ba-Tora ve ba-Midot*, ed. Abraham Yisrael Şerir, Yerusalayim, 5759/1999, 180-181.

33 Avinar, "Al Mişnat ha-Tora", 181. İleride görüleceği üzere, R. Avinar kendisi bu yaklaşımı benimsememiştir.

desteklemeli ve doğruya yönlendirmeliyiz. Çünkü Tora'yla Devlet'e ne kadar yaklaşırsak Devlet de o kadar Tora'ya yaklaşır."³⁴

R. Hertzog ve R. Yisraeli'nin sözlerinde tartışmanın odak noktası Erets-Yisrael'de oturan bir Noħri'nin dinî statüsünün belirlenmesidir. Bu tartışmada ileri çıkan Şer'i konular putperest'in tanımı, Müslümanların ve Hıristiyanların putperest sayılıp sayılmayacakları sorusu, Erets-Yisrael'de puta tapmayan bir Noħri'nin statüsünün tanımlanması ve nitekim "barışçıl geçim" kavramının izahı ile ilişkili konulardır. Bu tarz sorular üzerine tartışmalar Devlet [kurulduğu] dönemin hahamlarının makalelerinde mevcuttur; mesela R. Uziel,³⁵ R. İsser Yehuda Unterman,³⁶ R. Şlomo Goren,³⁷ R.

34 R. Saul Yisraeli, "İm ha-kobetz", *ha-Tora ve ha-Medina*, 5-6 (1953-1954/5713-5714), 6.

35 Sefarad hahambaşı olarak hizmet veren R. Ben Tziyon Meir Hai Uziel RiŐon LeZion'da çalışmış, 1939-1953 (5699-5713) yılları arasında İsrail hahambaşısı olmuştur. O, R. Hertzog'un yaklaşımıyla müttefiklerdir: "İsrail topraklarını biz değil onlar aldılarsa da onu Devlet'teki azınlıkların tüm vatandaşlık haklarını eşit olarak sağlamak şartları karşılığında bize verdiler." (R. Ben Tziyon Meir Hai Uziel, "Tguva la-sefer al ha-Ĥuka", *Teħuka le-Yisrael al pi ha-Tora*, [ed. R. Yitzhak Ayzik Halevi Hertzog], Yeruşalayim, 5749/1989, I, 245.)

36 1956-1973 (5716-5733) yılları arasında İsrail hahambaşısı olan R. İsser Yehuda Unterman, "Barışçıl yaşam" kavramını ele alan bir makale yazmıştır ("Darħey Şalom ve hagdaratam", *MoraŐah*, I (5731/1971) 5-10). Makalenin girişinde o Şöyle demektedir: "Ne yazık ki son yıllarda Tora Yahudiliğinin ahlaki değerlerinin altını oyan, özellikle de Goy ve beŐer hakkında Tora'nın görüşünü eleŐtiren söylemler sık sık duyulmaktadır; sanki Halaha'da Noħri'lere yönelik münasip bir ilişki sunulmamıştır. Bu eleŐtirenlere, söylediklerinin gerçeğe uygun olmadığı ve Halaha'da [Tanrının] suratında yaratılan her insana sevgi, dürüŐlük ve Őefkatlice davranmamızı emreden kurallar olduğu için bu eleŐtirilerin haksız olduğu onlara gösterildiğinde, o iffiracılar başka bir iddiaya sarıldılar. Onlara göre bu hükümler yalnızca 'barışçıl yaşam' ilkesine dayalı olup 'esas hüküm' [İbranice 'Őurat ha-din'] ilkesine dayalı olarak kurallaŐtırılmamışlar." (a.g.e., 5.) R. Unterman Halaha'daki "barışçıl yaşam" kavramı için farklı bir izah getirmek ister. Onun iddiasına göre bu kavram "Őefkat dini yönünden veya kendimizi korumak için değil kutsal Tora'mızda [yer alan] ahlaktan kaynaklanır" (aynı yer). Nitekim hahamların 'tehlikeden sakınma' bağlamındaki düzenlemelerini de Unterman "insanlar arasında barış ve sevgi duygularını yerleŐtirme" düzenlemeleri olarak açıklamaktadır. (a.g.e. 7.) R. Unterman'ın yaklaşımı hakkında bkz. Aviezer Ravitzky, "Darħey Şalom ve ma'amadim Şel goyim lefi ha-Rambam: helifat mihtavim im H.D. Halevi", *İyunim Meymuniim*, [aynı müellif], Tel Aviv, 5767/2007, 248-275; Eliav Őohetman, "Yaħasey Yahadut im Noħrim: 'mifney darkey Şalom' va 'mişum eyva' ", *Mahanayim*, 1 (5752/1992), 52-73.

37 R. Şlomo Goren Ordu Başhahamı olarak hizmet etmiş ve 1973-1983 (5733-5743) yıllarında İsrail hahambaşısı olmuştur. O Şöyle yazmıştır: "Savaş zamanında bizi terk etmeyip İsrail topraklarında kalan ve [...] bizi tamamlayan azınlıkların, 'tehlikeye sebebiyet vermemek' ve 'barışçıl yaşam' [ilkelerine] binaen, Tora'da ifade edilen Ger Toşav haklarından faydalanmaya hakları vardır ve İsrail'de bulunmalı ve [eşit] sayılmalılar. Rabad'ın ve Rambam'ın görüşlerinin arası." (R. Şlomo Goren, *Mişnat ha-Medina*, Yeruşalayim, 5759/1999, 65). Ayrıca bkz. R. Şlomo Goren, "Huka Toranit keytzad?", *Teħuka le-Yisrael al pi ha-Tora*, [R. Yitzhak Ayzik Halevi Hertzog], Yeruşalayim, 5749/1989, I, 152-156.

Samuel Tanhum Rubinstein,³⁸ R. Yehuda Zerahiah Sagal,³⁹ R. Yehuda Gerşoni,⁴⁰ Zerah Varhaftig⁴¹ ve R. Hayim David Halevi'nin⁴² yazıları örnek gösterilebilir.

- 38 Tel Aviv'de Av Bet Din (Mahkeme başkanı) olan R. Rubinstein makalesinde Müslümanlar ve Hıristiyanlarla ilişkiler konusunda R. Hertzog'u takip eder. (R. Samuel Tanhum Rubinstein, "Zḥuyot ha-miutim le-or ha-Halaḥa", *Tora še-ba'al pe*, 30 (5749/1989), 18-25.)
- 39 Tel Aviv'de Kiryat Şalom civarında haham olan Sagal şöyle yazmaktadır: "Ve böylece, Tanrıya şükürler olsun elimize alabildiğimiz bağımsız kutsal toprağımızda, Nohri'lere bizimle birlikte oturmalarına izin vermemizin yasaklığı şer'i ve pratik olarak aşikârdır. Ta ki düzen ve yaratılış açısından insanlığın köşe taşları olan Nuhoğulları'nın yedi hükmüne uysunlar. Mukaddes Toramızın göre, -Tanrının bize miras olarak vermiş olduğu- babalarımızın bize mirası olan topraklarda şu şartı koymamız gereklidir: ya vicdanlı bir Nohri [olunuz], ya da buralardan çıkıp gidiniz." (R. Yehuda Zerahiah Sagal, "Be-isur yeşiva be-ertsenu le-noḥrim elle im mekablīm aleyhem şeva' mitzvot bney Noaḥ", *Şevilin*, 29-30 (Kislev/Aralık, 5737/1976), 159. Yani o, günümüzde Ger Toşav [statüsüne] kabulü mümkün kulan sistemi almaktadır. Devamında şöyle yazmaktadır: 'Eğer böyle yapsaydık, bu durumda İsrail topraklarımızda kontrolümüz altında oturanların dâhilî sabote problemleri karşısında ve bütün açılardan yani dinî, idarî ve güvenlikle ilgili açılardan uyduruk, ikiyüzlü ve kabul edilmez olan Filistinliler sorunu karşısında, konunun hala çözümünü beklemekte olduğu olgusu üzerinde duruyor olmazdık.' (Sagal, "Be-isur yeşiva", 159)
- 40 R. Kook'un öğrencilerinden olan R. Gerşoni New York hahamı olmuştur. O şöyle yazmaktadır: "Ger Toşav'ın kabul edilmediği bu zamanda puta tapmayan Müslümanlar, hayatları bağlamında değil, içkileri ve İsrail topraklarında oturmaları bağlamında Ger Toşav sayılırlar. (R. Yehuda Gerşoni, "ha-Miutim ve zḥuyoteyhem be-Medinat Yisrael le-or ha-Halaḥa", *Tehumin*, II (5741/1981), 191. Ona göre, günümüzde hatta Hıristiyanların İsrail topraklarında oturma konusunda Ger Toşav [statüsünde] sayılmalarının mümkün olduğunu, hatta [işin aslında] onları Ger Toşav olarak görme mümkün olmasa dahi "barışçıl yaşam" ilkesi gereği yükümlü olduklarını önümüze koyan birtakım kaynaklar mevcuttur.
- 41 Zerah Varhaftig uzun yıllar boyunca İsrail hükümetlerinde [millî dinî parti olan] Mafdal adına Din İşleri bakanı olmuştur. Bakan olması hasebiyle Varhaftig Devlet'de mevcut olan diğer dinlerin dinî faaliyetlerini finanse etmekten de sorumluydu. Dindar bir Yahudi olarak onun bu durumun Halaḥa'ya nasıl uygun olduğunu izah etmesi gerekiyordu. İlk şer'i argümanı "barışçıl yaşam" ilkesini şöyle özetlemektedir: "Böylece görüyoruz ki, Halaḥa'da hiçbir zaman aramızdaki Nohri azınlıklarla ilişkileri kötüleyen eğilim olmamıştır. Hatta tersine, çok yakın olmasa da, karşılıklı saygıya dayalı ilişkiler geliştirmek heyecanı [olmuştur]." (Varhaftig, "Al ha-yaḥasim im ha-miutim", 296.) Ancak bu yeterli değildir; çünkü İsrail Devleti aktif bir biçimde diğer dinleri ve ibadetlerinin varlığını desteklemektedir. Peki, bu "puta tapmayı desteklemiyor mu?" Buna Varhaftig birkaç cevap verir. Birincisi, Müslümanlar hakkında olduğu gibi, burada puta tapma söz konusu değildir. Hatta Hıristiyanlar hakkında olduğu gibi Goy'ların teslis aleyhinde emredilmediklerini ortaya koyan yaklaşıma dayanıldığında, yine puta tapmadan söz edemeyiz. Nitekim buradaki konu, hükümetin vatandaşlardan vergi şeklinde topladığı paranın bir kısmının onlara iade edilmesidir. Varhaftig'in temel argümanı makalenin üçüncü kısmındadır: "İsrailoğulları halkında, biçim ve konu farkı olmadan azınlıklara yönelik ayrımcılık [uygulanmasına] karşı bir tarih duygusu vardır. İsrail Devleti'nde azınlıklara yönelik ayrımcılığa yer olmaması, hukuk veya pratik alanda ayrımcılığa hiçbir yol verilmemesi konusunda -hem İsrail Devleti'nde hem [İsrail] dışındaki- Yahudiler aynı duyguyu taşımaktadırlar. Bu duygu, temellerini, öncü Yahudilerin hakların eşitliği, millî ve dinî azınlıkların haklarının tanınması için savaş kamplarında geçirdikleri asırlar boyunca süren bir gelenekten almaktadır. Hatırlanmalıdır ki, belli ülkelerde hakları uğruna savaş veren Yahudi azınlıklar günümüzde dahi vardır; sadece

Buraya kadar İsrail Devleti'nin kurulması ve ilk yılları döneminde hahamlık görevinde bulunan şer'î hâkimleri ele aldım.⁴³ Makalenin geriye kalanında ise sonraki nesilden olan hahamların, yani Altı Gün Savaşı sonrası dönemde faaliyet gösterenlerin görüşleri ele alınacaktır. İşaret edilmelidir ki konu, Erets-Yisrael'de bir Noħri'nin oturmasını ele alan dinî boyutlu tartışmadan millî ve politik boyutlu tartışmaya -Arapların ve Filistinlilerin Siyonist İsrail Devleti'nde oturmaları meselesi- doğru kayda değer bir geçiş yapmıştır.

Görüldüğü üzere, aralarında İsrail'in hahambaşısı olarak görev yapmış olanlar da olmak üzere, Devlet'in [kurulma dönemi] hahamlarından çoğu bu konuda görüş bildirmiştir. Buna rağmen, genç nesil bu konuyu daha az ele almıştır. İlgili literatür tarandığında bu konuda sadece R. Elişa Avinar ve R. Yisrael Rozen'in makalelerinin bulunduğu ortaya çıkmıştır ki, burada ele alınacaktır.⁴⁴ Bu makaleler, Tora ve devlet meselelerini ele alan önemli bir dergi olan *Tehumin*'de yayınlanmıştır. Önemle belirtilmelidir ki, Dindar-Siyonist camianın ekseriyetinin dinî ve sivil önderliğinin politik ve ideolojik

bu olgu bile İsrail Devleti'ne, azınlık konusunda adımlarını örnek bir dikkatle ölçerek atmasını gerekli kılmaktadır." (Varhaftig, "Al ha-yahasim im ha-miutim", 298) Bu fetva, azınlık probleminin tanınmasının ahlakî argümanları ile ilgilidir ve [İsrail] dışındaki Yahudiler için endişelenme şeklinde çıkarıcı argüman ile aynı sraya koyulmuştur.

- 42 R. Hayim David Halevi Tel Aviv'in başhahamı olmuştur. Makalesinde şöyle demektedir: "Çağımızda Noħri milletlerin (goy) putperest olduklarına hüküm [vermemiz için dayanak] bulunmadığı için, -hatta günümüzde 'İsrail'in eli' o günlerdeki şer'î ve pratik anlamında 'güçlü' olsa da- çağımızdaki Noħri milletlere [Goy], hiçbir şekilde putperest muamelesinde bulunamayız. Bu yüzden, İsrailoğulları ile Noħri'ler arasındaki bütün karşılıklı ilişkilerde sadece 'barışçıl yaşam [ilkesinin] gözetilmesine gerek kalmadığı gibi, aynı zamanda Halaha'ya göre onların artık puta tapanlar şeklinde tanımlanmadıkları da dikkate alınmalıdır. Bu ilişkiler ister İsrail toprakları içerisinde isterse başka bir yerde olsun, ister bir Goy'un devlet vatandaşlığı gibi toplumu [alakadar eden] ilişkiler olsun isterse Goy'la komşuluk veya arkadaşlık gibi bireysel ilişkiler olsun hiç fark etmez. Bundan dolayı onların geçimi, hastalarının tedavisi, ölümlerinin defni, kötürümlerinin desteklenmesi vs. gibi şeyler sırf 'barışçıl geçinme' ilkesine göre değil insanî ve ahlakî bir yükümlülük olarak görülmelidir." (R. Halevi, "Darhey şalom bayaahasim şe-beyn Yahudim le-şe-eynam Yahudim", *Tehumin*, 9 (5748/1988), 78.) R. Halevi'nin [bu konudaki] özgün yaklaşımı için benim şu makaleme bakılabilir: Ariel Pikar, "Lehosif lalehet be-dereh ha-Halaha...": tafkido ve samhuto şel hapasuk ka-parşan ve ka-yotzer", *Yahadut şel hayim: iyunim be-yetzirato he-hagutit Halahatit şel ha-Rav Hayim David Halevi*, Yeruşalayim, 5767/2007,[ed. Tzevi Zohar ve Avi Sagı], 235-254.
- 43 Devletin kurulduğu dönemde [yaşayan din adamlarının] makalelerinin bir kısmı Altı Gün Savaşı sonrası dönemde kitaplaştırılarak yayınlanmıştır. Buna rağmen onlar, çeşitli sebeplerden, İsrail'deki Noħri'lerin sivil eşitliğini destekleyen aynı fundamentalist çizgiyi sıkı korumaktalar.
- 44 R. Elişa Avinar, "Ma'amad ha-Yişmaelim be-medinat Yisrael lefi ha-Halaha", *Tehumin*, 8 (5747/1987), 337-362. R. Yisrael Rozen, "Noħrim be-medina Yahudit: otonomiya o pizur?", *Tehumin*, 4 (5743/1983), 259-266.

yaklaşımını ifade eden bu makalelere herhangi bir itiraz gelmemiştir.⁴⁵ Bu yaklaşım Altı Gün Savaşı'nda ele geçirilen bölgeler üzerinde İsrail egemenliğini temin etmeyi istemekte ve fakat Filistin'li sakinlere tam vatandaşlık hakları vermemektedir.⁴⁶

3-R. Elişa Avinar'ın yaklaşımı: "İsrailoğulları'nın başına getirilmemesinler"

R. Elişa Avinar'ın⁴⁷ "Halaha'ya göre İsrail Devleti'nde Arapların statüsü"⁴⁸ adlı makalesi, İsrail Devleti'nde Nohri'lerin statüsüyle ilgili şer'î söylemlerde bir dönüğe işaret etmektedir. Nitekim makalenin başlığı bu eğilimi ifade etmektedir. Yazar, konunun merkezî noktasını teşkil ettiğini düşündüğü, İsrail'de Arapların statüsünü ele almak istemektedir. Devletin kurulma dönemindeki şer'î hâkimler nesli Nohri'lerin statüsü konusunu ele aldıklarında [bunu din ekseninde yapıp] dinî açıdan ayırım gözetirken R. Avinar'a göre temel mesele dinî değil millîdir.

Makale Müslümanların - İsmailoğulları'nın [Arapların] şer'î statüsünü açıklamakla başlar. Müslümanlar putperest değiller⁴⁹ ama -Rambam'a göre Yübile yılı cari olmadığı dönemde Ger Toşav kabul edilmediği için- Ger Toşav statüsünde de sayılmazlar. Bilindiği üzere R. Kook Şemita yılında satış izni polemğinde Rabad'ın bu konudaki görüşünün esas alınmasını ve Araplara Ger Toşav gibi davranılmasını kararlaştırmıştır.⁵⁰ R. Avinar'a göre R. Kook "Bu sistemi sadece Şemita yılında arsaların satılma izni konusuyla ilgili olarak söylemiştir."⁵¹ Ama burada onların şer'î statüsüyle ilgili köklü bir kurallaştırma yoktur. Özet olarak onun koyduğu kural şöyle: "Çoğu görüşe

45 Editör R. Avinar'ın [önceki dipnotta zikredilen] makalesine tepki göstermiştir. Buna aşağıda değinilecektir.

46 Bu konuda "ha-Likud ha-Leumi" Partisinin platformunda (www.leumi.org.il) "Güvenlik ve Politik Düzenleme" başlığına bakınız. Ayrıca, "Moledet" hareketinin yöneticisi R. Binyamin Elon'un politik planı için bkz. www.hayozma.org

47 1954 doğumlu R. Avinar Maale Adumim'de Hesder Birkat Moşe yeşivasının yöneticisi vazifesindedir ve oradaki Yahudi cemaatinin hahamıdır.

48 R. Avinar, "Ma'amad ha-Yişmaelim be-medinat Yisrael lefi ha-Halaha", *Tehumin*, 8 (5747/1987), 337-362. Metnin orijinalindeki 'İsmailoğulları' ifadesi 'Araplar' diye çevrilmiştir.

49 Ara açıklama olarak R. Avinar parantez içerisinde şu cümleyi ekler: "Bunun ötesinde, Arapların Nuh'un yedi hükmüne gerçekten de uyup uymadıkları [meselesi] derinlemesine açıklanmaya muhtaçtır." (Avinar, "Ma'amad ha-Yişmaelim", 344) Bununla onun, bu hükümlere uymayan Müslümanların öldürülmeyeceklerini kastetmekte olduğu anlaşılmaktadır.

50 R. Kook, *Mişpat Kohen*, §61. R. Kook burada şöyle bir kurallaştırmada bulunmuştur: "Denmelidir ki bu gibi ahlakî davranışları olan bu ümmetin tamamı bu konuda Ger Toşav gibi sayılacaktır."

51 Avinar, "Ma'amad ha-Yişmaelim", 346. Yazar bu eserde 15. dipnotta R. Hertzog'un bunun ışığında R. Kook'un bu konudaki sözlerine dayanmasının problemliliğini ilave eder.

göre İslam dinine mensup Araplar putperest olmasalar da Ger Toşav da sayılamazlar. Böylece, Ger Toşav'ın geçimini karşılamayı, yani sosyal ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgili yardım ve destek göstermeği emreden hüküm, Erets-Yisrael'deki Araplarla ilgili üzerimize hiçbir şey yüklememektedir."⁵²

Makalenin sonraki aşaması "Onlar senin topraklarında oturmayacaklar" yasağının, yani Ger Toşav statüsünde olmayan ama putperest de olmayan bir Noħri'nin Erets-Yisrael'de oturması meselesi hakkında tartışmadır. Yukarıda gördüğümüz üzere bu mesele Rambam ile Rabad arasında ihtilaf olduğu gibi Rambam'ı yorumlayanlar da onun metodu hakkında ihtilaf etmişlerdir. R. Kook bu konuda da kolaylaştırıcı görüşü esas almıştır; ancak R. Avinar bu iznin sadece "ihtiyaç anında" geçerli olduğunu ve aynı şeyin "lo tehanem/Onlara acıma!" yasağında da geçerli olduğunu vurgulamaktadır.

Makalede Erets-Yisrael'de bir Noħri'nin statüsüyle ilgili bu aşamaya kadar [söylenenlerle] daha önce Devlet'in kurulduğu dönemdeki hâkimler neslinin makalelerindeki şer'î söylemlerden pek ayrılmaz. Ancak makalenin 9. maddesinde R. Avinar daha önce ele alınmamış şer'î bir tartışmaya geçmektedir:

Erets-Yisrael'de bir Arap'ın oturma hakkını çeşitli açılardan (İsrail topraklarında oturma hakkı, mülk edinme hakkı, sosyal vs. yardımlardan faydalanma hakkı) analiz ettikten sonra Arapların İsrail topraklarında millî-vatandaşlık haklarını analiz etmeliyiz. Bu müzakere özellikle Arapların - bir kısmı özel millî kimlik talep ederken geriye kalan azınlık kısmı hatta İsrail halkının İsrail toprakları üzerinde egemenliğine göz koyan - kristalleşmiş bir etnik azınlık oldukları olgusunu gün yüzüne çıkaracaktır.⁵³

R. Avinar "millî-vatandaşlık hakları" ifadesiyle neyi kastetmektedir? Müzakerenin devamı bu konuyu açıklığa kavuşturmaktadır. R. Avinar Rambam'ın *Mişne Tora*'sında Melahim 6'da Nuhoğulları'nın yedi hükmünü kabul etmelerinin yanında vergi ve boyun eğmeyi de kabul etmelerini gerekli kılan fetvasını esas getirerek⁵⁴ onları şöyle açıklamaktadır:

Boyun eğme nedir? "Daha hor, aşağı vaziyette olsunlar ve İsrailoğulları'nın başına geçmesinler." Bundan kasıt, tam itaattir. "Elimizin altında tutulmuş olsunlar." Yani sadece sıradan bo-

52 Avinar, "Ma'amad ha-Yişmaelim", 346. Editör dipnotunda R. İtamar Varhaftig (dpn. 16*) R. Avinar'ın sözlerine şunu eklemektedir: "Aslında *cârî 'barışçıl yaşam' ilkesi açısından putperestlere dahi yine [böyle] hükmedilmelidir.*" Makalenin sonunda yazarla editörün yazışmaları da dercedilmiştir. R. Avinar ve R. Varhaftig'in tutumları ile R. Hayim David Halevi'nin daha önce (dpn. 42) zikredilen tutumunu karşılaştırm.

53 Avinar, "Ma'amad ha-Yişmaelim", 354.

54 Rambam'ın bu konudaki söyleminin tamamı için yukarıda kendisine yapılan 2. atfa (yani: Avoda Zara X:4-5) bakınız.

yun eğme değil, millî itaat. “Ve dünyada hiçbir makama atanmasınlar.” Bu, devlet dairelerinde yönetici veya üst düzey görevlere gelme hakkından mahrumiyet demektir. Vergi nedir? “Kral için canlarıyla, mallarıyla hizmet etmeye hazır olsunlar.” Yani, parasal vergiler konulması ve Devlet için hizmet seferberliği yükümlülüğü manasındır.⁵⁵

R. Elişa Avinar’ın sözlerine göre günümüzde bunun uygulanması dört şarta bağlıdır:

- a. İsrail’in otoritesini kabullenme, mutlak itaat. Yani Erets-Yisrael hudutları içerisinde İsrail egemenliğine tam uyum sağlama.
- b. Devletin koyduğu vergi mükellefiyetine tam katılım.
- c. Devlet hizmetlerinde seferberlik yükümlülüğü; ister güvenlik alanında ister ekonomik ve sosyal alanda.
- d. Yönetimde ve sosyal liderlik alanlarında önemli görevlerde bulunma hakkından mahrumiyet.⁵⁶

R. Avinar şöyle vurgulamaktadır: “Bizim güçlü elimizin onların üzerinde olması hasebiyle onların çeşitli yükümlülüklerden biri veya diğerini yerine getirmeleri yeterli olmayıp mutlak uyum gerekmektedir.”⁵⁷ Burada bahis mevzusu, Noħri’lerin sadece fiilleri değil zihniyetleridir ~~de~~.⁵⁸ Bu şartları kabul etmeyenler İsrail Devleti’nde yaşayamazlar.

55 Avinar, “Ma’amad ha-Yişmaelim”, 356.

56 Avinar, “Ma’amad ha-Yişmaelim”, 357.

57 Avinar, “Ma’amad ha-Yişmaelim”, 357.

58 R. Elişa Avinar ile aynı nesilden olan, ha-Golan yeşivasının başkanı R. Amnon Şogerman da Rambam’ın vergi ve hizmet konusundaki görüşüne atfen şöyle yazmıştır: “Bana bir ilahiyat öğrencisi [orijinalde: talmid haham] sordu: ‘Acaba Arap toplumu ile ilişkilerdeki problem sadece, Rambam’ın izah ettiği gibi, [...] vergi ve hizmet şeklinde iki şartla aramızda oturmalarına izin verilen Ger Toşav kabilinden sayılmaları değil midir? Ve görünen o ki onlar bizden aşağıda değiller.’ Bu soruya cevabım şöyle oldu: [Üzerlerine olan bu] -vergi ödeme ve hizmetleri yerine getirme - iki şart [...] ve idaremize gönül rızasıyla uymamaları, farklı politik özelemlere sahip olmalarında, fiiliyatta bizim otoritemiz altında olmaları, ferdi ve sosyal alanda birçok işlerinde devlet yetkililerinin onayına ihtiyaç duymaları olgusuna muhalif bir şey yok [...]. Hâkimlerimizin [verdiği hükümlerde] hiçbir yerde bizi sevmeleri ve bizim otoritemizi istemeleri gerektiği kuralına rastlamıyoruz. Hatta bizim otoritemizi beğenmeseler de yükümlülüklerini yerine getirmeleri bize yeter.” (R. Amnon Sogerman, “hayaħas be-mi’utim be-medinat Yisrael”, *Niv ha-Midraşıya*, 18-19 (1985-1986/5745-5746), 265. İşte bu farklı bir tutumdur ve zihniyette itaati değil sadece vatandaşlık şartlarını yerine getirmeyi talep etmektedir. Sogerman’ın makalesi Araplara yönelik radikal tutumları yumuşatmayı hedeflemektedir. Bu konuda o makalenin girişinde şöyle yazmaktadır: ‘Şimdi öğrencilerimizin kafaları karışmış, [...] farklı sesler duyulmaktadır. Hatta dindar kesim içerisinde de [durum böyledir]. Bunlar, toplumun her düzeyinde [tüm ihtimalleri] kullanan belli çevreler tarafından, Yahudi ve Arap nüfus arasındaki düşmanlığı yanlış anlaşılma yoluyla güçlendirmek ve arttırmak için sistematik bir şekilde pompalanmaktadır. Bu yol, İsrail topraklarındaki o nüfus ile bizim aramızda ilişkilerin keskince çözülmesine götürecektir.’ (aynı yer, 263.) Belli ki burada kastedilen R. Kahane’nin çevresi ve İsrail’li Arapların sürülmesini

İlk üç şart Yahudilerle Yahudi olmayanlar arasında bir ayrımcılık yaratmamaktadır. Fakat yönetsel bir görev gibi bir vatandaşlık hakkından mahrumiyet şeklindeki dördüncü şart temelden ayrımcıdır. Hatırlanmalıdır ki R. Hertzog ve R. Yisraeli bu meseleyi ele almış ve İsrail’de bir Nohri’nin yetkili makama seçilmesinde şer’î bir problem olmadığını söylemiştir. Oysa ki R. Avinar onların bu görüşünden ayrılır. O, Rambam’ın Melaḥim’in 1. faslındaki fetvalarında görüşüne dayanak teşkil eden ve hatta yöneticiliğe atanması yasaklı Ger Tzedek’i de kapsayan “*Bir Nohri’yi üzerine geçiremezsin*” yasağı ile Melaḥim’in 6. faslında açıklanan boyun eğme ve itaat şartlarını tefrik etmektedir. Ona göre, bunlardan birincisi yasaklayıcı düzlem dedir ve R. Hertzog ve R. Yisraeli’nin iddia ettikleri gibi İsrailoğulları’nın bir Nohri’yi kendi üzerlerine kabul etmeleri veya geçici olarak seçmeleri [durumuna] yönelik değildir. İkincisi ise millî haklarla ilgilidir:

Bizim topraklarımızda oturan bir Nohri grup tam vatandaşlık haklarına sahip değildir. Bu sınırlama “boyun eğme”, yani itaat başlığı altına girer. [...] Sıradaki sınırlamalar yönetim erkini sadece ve sadece İsrailoğulları’na teslim edilmesini garantiye almak içindir. [...] Vergi ve hizmet sınırlaması, tüm millî vazifelerde İsrailoğulları ile Nohri’ler arasında eşitliği ortadan kaldırmakta ve böylece onlar arasında bilinçli bir ayrımcılık yaratmaktadır (tabii ki sadece millî haklarda). Dolayısıyla bu sınırlamalar ‘boyun eğme kategorisinin altına girmektedir ve Ger Tzedek de burada [Nohri’ler içerisinde] sayılmaktadır. Bu sınırlamalar temelde etnik grupla ve dolayısıyla o grubu oluşturan fertlerle ilgilidir.⁵⁹

R. Avinar bu tutumunun kaynağı olarak hocası ve üstadı R. Tzevi Yehuda Kook’un, R. Şim’un Federbuş’un *Mişpat ha-Mluha be-Yisrael* adlı kitabına yazdığı önsözü gösterir. R. Federbuş’a göre, seçimler belli dönemle sınırlı olduğu ve verasetle geçmediği için bir Nohri İsrail’de cumhurbaşkanı olabilir.⁶⁰ R. Tzevi Yehuda Kook şöyle yazmıştır: “*Gerekli olan, İsrailoğulları’nda bir kralın tayinidir – bu hüküm, bu kavmin bir parçası, bu makam için seçilmiş ve atanmış o kabile ile gerçekleşir. Bu hüküm, kamusal hükümdür; kamusal işlerin düzenlenmesi kardeşler arasında olur. Tüm diğerlerinin katılımı kamusal değil özel alanla ilgilidir.*”⁶¹ Bu yaklaşım, Erets-Yisrael’de bir Nohri’nin insan haklarına

açıkça hedefleyen yazıdır. Bu yaklaşım için bkz. R. Yisrael Ariel, “Yisrael – goy ehad ba-Aretz”, *Tzeviya*, 3 (5749/1989), 135-222.

59 Avinar, “Ma’amad ha-Yişmaelim”, 358-359. (Vurgu kaynak tarafından.)

60 R. Şim’un Federbuş, *Mişpat ha-Mluha be-Yisrael*, Yerusalam, 5733/1973, 64.

61 Federbuş, *Mişpat ha-Mluha*, 237. R. Tzevi Kook’un sözleri R. Şlomo Avinar tarafından da esas alınmıştır. R. Avinar Goy’ların kamusal makamlara tayinini kısaca müzakere ederken bunu yasaklamıştır (R. Şlomo Avinar, *Şe’ilat Şlomo*, Yerusalam, 5761/2001, 6, §199. Daha genel olan makalede, Arapların şahsi hakları ile millî hakları birbirinden ayrılır. ‘Şahıs hakları ile millî haklar arasında ayırım yapmak gerekmektedir. Ahlaki açıdan, sahibi olduğu evi bir Arap’ın elinden almaya senin yetkin yoktur. Çünkü bu onun özel mülküdür ve Goy’lardan da çalmak yasaktır. Hocamız R. Tzevi Yehuda bir kez şöyle dedi: Bizim Ahmet’le Musta-

sahip olan bir fert olması ile politik bir fert olmasını birbirinden ayırmaktadır; ikincide onun yönetici pozisyonuna atanmasında ifadesini bulan vatandaşlık haklarını da isteme söz konusudur. R. Tzevi Yehuda ve öğrencilerine göre bu hak, sadece Yahudilere verilir.⁶² Makalenin sonuç kısmında R. Avinar şöyle yazmaktadır:

İsrail topraklarında oturan bir Goy –Müslüman- için insan haklarıyla bağlantılı, ilk dönem ve son dönem [ulemasından] çok sayıda kolaylaştırıcı sistemlere rastladık. Buna karşın, (hatta Ger Toşav da dâhil olmak üzere) bir yabancının millî sahada bir hakkı bulunmamaktadır. Bu ayırım, sağlam ahlakî yaklaşımı temsil ettiği için çok önemlidir. Şöyle ki bu yaklaşım, İsrail topraklarının gerçek sahibi olan sadece İsrailoğulları halkına ait olan millî hakları ona [Müslüman'a] tanımamasına rağmen İsrail topraklarında yaşayan bir Müslüman'ın özel haklarına tecavüz etmeyi yasaklamaktadır.⁶³

Makalenin sonunda editör tarafından yazılan “Ek not: durumumuzun Halaha’ya göre tanımı” başlıklı uzun bir yazı bulunmaktadır. Editör R. İtamar Varhaftig İsrail’deki Arapların vatandaşlık statüsüyle ilgili R. Avinar’ın sözlerini ele almaktadır. Editörün fikrinde, Rambam’ın Melaḥim 6’da Nohri-ler’in vergi vermeği ve boyun eğmeyi kabul etmeleri sözleri savaş durumuyla ilgilidir; “Savaşta zaferin bir parçası da düşmana itaat şartları –vergi, boyun eğme ve [Nuhoğulları’nın] yedi hükmünü- dikte etmektir. Ancak putlara tapmayan bir Nohri tek başına veya hatta grup halinde İsrail topraklarında oturduğunda, savaş şartları da mevcut değilse, vergi ve boyun eğme sınırlamaları uygulanmaz.”⁶⁴ Nitekim editör günümüzde Nohri’nin statüsü meselesinin, “bizim güçlü elimizin onların üzerinde” prensibine göre, ya da en azından “barışçıl yaşam” kavramınca muamele edilip edilmeyeceğine bağlı olduğunu iddia etmektedir. Görünen o ki, ona göre İsrail’in içinde bulunduğu uluslararası politik durumda Yahudilerle Yahudi olmayanlar arasında ayrımcılığa imkân yoktur.

R. Elişav Avinar itaatin savaş hali ile başka bir hal arasında olması hakkında ayırım gözetmeyi kabul etmediğini iddia etmektedir: “Her bir uygar çağdaş devletin, kültürel ve etnik dokuyu korumak amacıyla yabancılara vize sınırlaması uygulaması ve başvuranların tamamına vatandaşlık kimliği vermediği bir gerçektir. Her ulus ve dilde kabul olunan bu durum, kutsal ulus olan İsrailoğulları ulusunun niteliğini korumak için Tora’da ilahî düzenleme ile karar-

fa’yla bir işimiz yok. Biz sadece millî açıdan şu karara varmalıyız: bu topraklar bizimdir ve buna göre ondan vazgeçmemiz mümkün değil.” (R. Avinar, *Şe’ilat Şlomo*, 4, §55)

62 R. Avinar Goy’ların yaşadığı toplulukta sorumluluğu onlara teslim etmeye hazırdır. Buna binaen “Goy’ların bölgesinde şehircilik işlerinde (Arap meclisleri) Goy’ların tayin edilmesi reddedilmemelidir. (Avinar, “Ma’amad ha-Yişmaelim”, 360)

63 Avinar, “Ma’amad ha-Yişmaelim”, 360.

64 Avinar, “Ma’amad ha-Yişmaelim”, 360.

laştırılmıştır."⁶⁵ Yani, İsrail ulusunun kültürel niteliğini korumak, Yahudi olmayanlara vatandaşlık verilmemesine bağlıdır. İşte bu bağlayıcı dinî bir düzenlemedir ve R. Avinar'a göre, bu yüzden ayrılıkçı millî hevesi olan bir Nohri ile böyle olmayan bir Nohri arasında bir ayırım gözetilmediği gibi, ataları Devlet kurulmadan önce burada yaşamış bir Nohri ile buraya sonradan göç eden Nohri arasında da ayırım gözetilmemelidir.

"Elimizin güçlü olmadığı" durumunda "barışçıl yaşam" ilkesine başvurmakla ilgili R. Avinar şöyle yazar:

'Barışçıl yaşam' ve 'tehlikeden sakınma' ilkelerini (şikül) dikkate almak gerektiği konusunda ittifak vardır. Ancak onlar farklı kısıtlamaları ifade ederler. Birbirinden tamamen ayırmamız gereken iki tutum var: yeni ortaya çıkan tutum ki, istememiz gereken budur ve geçmişten gelen tutum. Farklı kısıtlamaları hesaba katmamız gerekmektedir ancak bununla birlikte, üzerine toplumu inşa etmek istediğimiz temel ilkelerin neler olduğunu vurgulamamız gerekmektedir ki [bu ilkeler] silik kalmassınlar veya yerlerinden oynamassınlar. İşte makalenin yazılma sebebi budur.⁶⁶

Gelin bu sözleri R. Hertzog'un yukarıda alıntılanmış sözleriyle karşılaştıralım. Puta tapmayan Nohri'lerin Erets-Yisrael'de oturmalarına izin vermesindeki temel argümandan başka, R. Hertzog politik ve uluslararası mülahazaları da işin içine katmaktadır. Sözleri-İsrail'in dünya kamuoyundaki imajı konusunda oldukça yüksek hassasiyetini ifade eder. R. Yisraeli de onun gibi davranarak iddiasının temelini "elimizin güçlü olmadığı" [şeklindeki] politik mülahazaya dayandırmaktadır. Buna karşın R. Elişa Avinar, Altı Gün Savaşı sonrası neslinin algılarındaki millî özgüven meselesini dillendirmekte ve doğru olarak makalesinde her politik mülahazanın "barışçıl yaşam" vs. gibi şeylere indirgenmeyeceğini önermektedir. Editörün bu açıklama notu, bu tür mülahazaları şer'î söylem alanına döndürmektedir.

4-R. Yisrael Rozen'in yaklaşımı: "Yabancıların İsrail'de özerklik ve kendini yönetme statüsünün gölgesine de [...] engel olunmalı"

R. Rozen'in makalesi⁶⁷, 1978'de İsrail ile Mısır arasında imzalanan Camp David Sözleşmesi'nde yer alan Filistinlilere özerklik verilmesi fikrini şer'î bakış açısıyla analiz etmek ister. Makalenin başlangıcında İsrail'deki Müslümanların "de-facto" Ger Toşav statüsünde sayıldıkları ve bunun R. Hertzog ve R. Yisraeli'nin putperest olmayan yabancılarla İsrail'de oturma imkânı tanımaları ışığında olduğu geçmektedir. Ancak, R. Rozen'e göre,

65 Avinar, "Ma'amad ha-Yişmaelim", 362.

66 Avinar, "Ma'amad ha-Yişmaelim", 362.

67 R. Yisrael Rozen 1941'de doğdu. Halaha ve teknoloji konusunu inceleyen, *Tehumin* dergisini çıkaran "Tzomat" enstitüsünü kurdu ve yönetti.

Halaha onların sadece İsrail topraklarında oturmalarıyla değil hem de başka açılardan da ilgilenmektedir.

O, Rambam'ın Mişne Tora'sından Avoda Zara 10:3'e atıf yapmaktadır: *"Erets-Yisrael'de onlara evler ve arsalar satılmamalı [...].Erets-Yisrael'de onlara sadece evler kiralsın ki mahalle oluşturmasınlar. Bir mahalle en az üç [ev] ile oluşur."* Buna binaen R. Rozen, yabancıların Erets-Yisrael'de bir grup halinde (mahallede) değil dağınık olmaları hususuna hassasiyet gösterilmesi gerektiği sonucuna varmaktadır. İşin aslında, bu hüküm Ger Toşav'la ilgili olmayıp bir putperest (akum) hakkındadır. Ancak, Rambam'a göre bu sözler öncelikli olarak bir Ger Toşav hakkındadır da: *"Eğer bir 'mahallede' organize olmamaları için [...] putperestlerin [akum] aramızda ikamet etmesini tercih ediyorsak, bizi putperestliğe saptırması şeklinde bir şüphemizin olmadığı Ger Toşav'a [da] hayli hayli izin vermeliyiz."*⁶⁸ R. Rozen bunun sebebi olarak, bu hükmün, yurtdışında dahi [geçerli] olduğunu söyleyen yorumculara (parşanim) atıf yapmaktadır. Çünkü Nohri'ler, adam öldürme yasağına uymadıkları şüphesi altındalar ve bir araya geldiklerinde İsrailoğulları'na zarar verebilirler.⁶⁹

R. Rozen, Rambam'ın "mahalle oluşturmasınlar" fetvasının kaynağının *"Efendisinden kaçıp size sığınan köleyi efendisine teslim etmeyeceksiniz. Seninle yaşayacak; yanınızda, kapılarımızın birinde kendi seçeceği, ona iyi olan bir yerde. Ona baskı yapmayacaksınız."* (Tesniye 23:16-17) pasajı üzerine Sifre'deki şu telkin (derasa) olduğunu düşünmektedir:

"Köleyi efendisine teslim etmeyeceksiniz: [Dolayısıyla rabbiler] demişler ki eğer birisi kölesini goy'a veya İsrail toprakları dışına satarsa [o köle] özgürdür. O ki efendisinden kaçıp size sığınıyor: Ger Toşav da dâhil. Seninle yaşayacak: şehirde kendi başına değil. Aranızda: sınır bölgesinde değil. Kendi seçeceği: yani geçimini kazandığı yerde. Kapılarımızın birinde: kapılarımızda, Yerusâlim'de değil; 'kapılarımızın birinde' yani bir şehirden başka şehre sürülmeyecek. Ona iyi bir yerde: kötü yerden iyi bir yer. Ona baskı yapmayacaksınız: onu sözlerle incitme." (Sifre Dvarim, 259.)

"Seninle yaşayacak – şehirde kendi başına değil" telkinini R. Rozen şöyle anlar: Ger Toşav statüsünde olsa dahi Nohri'lerin tek başlarına müstakil bir beldede oturmaları yasaktır; ancak Yahudi toplumunun arasında oturabilir:⁷⁰ *"Bunlar Erets-Yisrael'de nesiller boyunca [sürsün diye] söylenmiştir. Bunun sebebi sadece İsrail topraklarının kutsallığı değil güvenlik [kaygısıdır]. Bütün*

68 Rozen, "Nohrim be-medina Yahudit", 260.

69 Nimukev Yosef: mavo be-şitat ha-kadmonim le-msahat Avoda Zara 21; Turey zahav le-Şulhan Aruh, Yoreh Deah §151, 100:7.

70 Onun görüşüne göre Rambam'ın daha önce işaret edilen "mahalle oluşturmasınlar" görüşünün kaynağı budur. R. Şlomo Halma da şerhinde (Markevet le-Mişna le-Rambam, İsurey Biah 14:8) konuyu böyle izah etmiştir.

bağımsız şehir oluşumları sonunda İsrail arazisinde Nohri bağımsızlığını yeşertecektir.”⁷¹

“Aranızda [yaşasın] – sınır bölgesinde değil” veya başka bir ifadeyle “köyde değil” telkinini Rozen şöyle yorumlar:

Sınırımızın ötesindeki insanlarla kaynaşmamaları için onların sınırdaki oturmalarına izin vermemeli. Daha modern ifadeyle: Sınırlarımızın ötesinde[kilerle] federatif ilişkiler yaratabilecek bağımsız bir varlığa çekirdek oluşturmamamız gerek. *Sifre*'deki “köyde değil” [...] ifadesini kabul edersek, sakin ve barışçıl ama topraklarına kök salmış ve sıkıca bağlı ‘köylü fellahlar/çiftçilere’ kıyasla genel olarak problemlili ve yerinde kaynayan bir unsur olmasına rağmen şehirli bir Nohri cemaati tercih ederiz.”⁷²

“Kapılarımızda -Yeruşalim’de değil” telkininde Yeruşalim ile kast olunanın [şehrin] duvarlar içerisinde [bulunan kısmı] olduğunu yazmaktadır. “Gerçek şu ki, eğer İsrail’in eli güçlü olmasaydı Tora’mızın eli Siyon’da oturan halkı yönetecek, biz de Yeşaya 52:1’de zikredilen ‘Çünkü sünnetsizlerle murdarlar artık kapılarından asla içeri girmeyecek’ vaadini gerçekleştirmek için doğu ve batı Yeruşalim’de ahaliyi birbiriyle değiştirmeye can atacaktık.”⁷³ Telkinin devamında geçen “kapılarımızın birinde- bir şehirden başka şehre sürülmeyecek” ifadesi, R. Rozen’e göre, bir Nohri’nin bir şehirden başka bir şehre serbest dolaşımını sınırlamak olduğunu öğretmektedir. Bunun sebebini o şöyle açıklar: “Nohri’lerin fazla örgütlenmelerine ve bir şekilde iç bağımsızlık için işbirliği oluşturmalarına, yani otonomluğun bütün şekil ve biçimlerine engel olmak belli ki güvenlik nedeniyledir.”⁷⁴ Buna karşın, sıradaki “Ona iyi bir yerde: kötü yerden iyi bir yer” telkininin ışığında R. Rozen, bir Nohri’nin hayat şartlarını daha iyi seviyeye getirebileceğini ve bunun için bir yerden başka yere göçebileceğini de öğrenmektedir. Ve nihayet, “Ona baskı yapmayacaksınız: onu sözlerle incitme” [telkinini dikkate alan R. Rozen şunu demektedir:] Nohri’yi aşığılama ve alaya alma Tora tarafından yasaklanmıştır. Ger Toşav olmasa da biz Nohri’ye ‘barışçıl geçinme’ ilkesine uygun muamelede bulunmakla emrolunmuşuz.”⁷⁵

Makalenin sonucu şöyledir: “Nohri’lerin ‘sivil hayat’ işlerini yönetmesi için müstakil yönetici kurumları [oluşturmalarından] bahsedilemez. Bence Tora’nın eğilimi şudur: Biz İsrailoğulları elimizden geldiği ölçüde onların bütün ihtiyaçlarıyla ilgilenelim. ... Olumsuz güvenlik ve siyasi gelişmeler yüzünden [ortaya çıkan] şüphe, bizim şu zor seçeneği tercih ettirecek kadar çok vahimdir: Nohri’lerin aramızda varlığı bir realitedir; toplumumuzda,

71 Rozen, “Nohrim be-medina Yahudit”, 264.

72 Rozen, “Nohrim be-medina Yahudit”, 264.

73 Rozen, “Nohrim be-medina Yahudit”, 264.

74 Rozen, “Nohrim be-medina Yahudit”, 265.

75 Rozen, “Nohrim be-medina Yahudit”, 265.

şehirlerimizde, çalışma yerlerimizde ve kurumlarımızda [onlar vardır]. Fakat herhangi bir otonom örgütlenmeye izin vermeyiz, kapı aralamayız.”⁷⁶

R. Rozen, köle ve Ger ile iyi geçinme eğiliminde olan şer’î yorumu benimsemiş ve onu sınırlamalar silsilesine dönüştürmüştür. *Sifre*’deki telkinler, o köle ve Ger’in geçimini onurlu bir şekilde sağlamasıyla ilgilenmemizin üzerimize gerekli olduğunu ve bu meyanda sorumluluğun güç ve iktidar sahipleri üzerine düştüğünü bize öğretmek içindir. R. Rozen bu yorumlamada bir Zar’ın nasıl kontrol edileceği ve bağımsızlık ve hürriyetinden nasıl mahrum bırakılacağı konusunda bir direktif görmektedir; çünkü Zar, Nohri ve Ger İsrail için potansiyel tehlikedir.

Makalenin sonunda R. Rozen’in izahının problemliliğini hissettiği görülür. O şöyle demektedir: “Şurada burada atf yapılan kaynakların tartışmaya açık olduğunu biliyorum. Şu veya bu açıklamanın farklı bir şekilde şerh edileceğini ve yukarıdaki önerilere itiraz edileceğini biliyorum. Fakat bana göre kaynaklarımızdaki genel ruh, ağır sosyal ve manevi [tekellüf] pahasına da olsa, Erets-Yisrael’de nohrilerin otonom veya özgür yönetim statüsünün gölgesinin bile engellenmesidir.”⁷⁷

[Sonuç:] Altı Gün Savaşı sonrası Dindar-Siyonist nesilde eğilim değişimi

Bu makalenin temel söylemi, özellikle Dindar-Siyonist hahamlar arasında önemli bir değişimin yaşanmasıdır; önceler bir Nohri dinî açıdan bir sorun olarak algılanırken bu değişim ile devlet ve politika açısından sorun şeklinde algılanmaya başlamıştır. Bu değişim, Avinar ve Rozen gibi Altı Gün Savaşı sonrasında yetişen hahamlar tarafından yönetilmiştir. Yeni söylemde biz Nohri’ye yönelik yaklaşımın daha sert ve katı olduğunu, Arapların hem vatandaşlık hem de millî statüleriyle ilgili [düzenlemelerde] İsrail Devleti’nin Halaḥa’ya uymadığı yönünde eleştirileri görüyoruz. Devlet’in [kurulduğu dönemdeki] nesil demokratik bir devlet olarak İsrail Devleti’ne olumlu yaklaşım sergileyip devlet ile Halaḥa’nın arasını telif etmenin yollarını aramışlar. Oysaki Altı Gün Savaşı’ndan sonra [yetişen nesil ise] Yahudi olmayan vatandaşlarına yönelik temel demokratik [düzenlemeler] ve Filistinlilerle ilgili planlar [sebebiyle] devlete yönelik eleştirel tutum takınmışlar.

Şer’î söylemdeki bu değişiklik, Altı Gün Savaşı’ndan sonra İsrail’de yaşanan politik değişikliklerle bağlantılıdır. Bu savaş İsrail’in demografik yapısını değiştirdi. 1967 sonrası İsrail, vatandaşlığı tanınmayan büyük Arap nüfusa hâkim oldu. Uzun yıllar devam eden bu durum demokratik açıdan

⁷⁶ Rozen, “Noḥrim be-medina Yahudit”, 266.

* Orijinalde “Midraş Halaha” terimi kullanılmıştır.

⁷⁷ Rozen, “Noḥrim be-medina Yahudit”, 266.

kabul edilebilir değil. Bununla birlikte, ele geçirilmiş yerlerin ahalisine İsrail vatandaşlığı verme, İsrail Devleti'nin bir Yahudi Devleti gibi tanımlanmasına uymuyordu. Diğer politik etkenlerin yanı sıra bu gerilim İsrail Devleti'ni, Camp David Sözleşmesi'nden başlayarak Oslo Anlaşması, Geri Çekilme Planı vs. yoluyla Altı Gün Savaşı'nda ele geçirilen topraklardan geri çekilmeye ve egemen Filistin Devleti'nin kurulmasına zorladı. Bu sürece karşı çıkan Dindar-Siyonist'lerin büyük çoğunluğu ve milliyetçi dindar haham liderler, mevcut işgal halini dinî açıdan haklı bulmak zorunda kaldılar. Burada ele alınan iki makale bu yaklaşımı açık bir biçimde ortaya koymaktadır; onların iddiasına göre şer'î bakımdan Filistinlilere vatandaşlık hakları tanınmamalıdır. Altı Gün Savaşı'nda ele geçirilen topraklar üzerinde Yahudi egemenliği sadece bu yolla sağlanabilir. Devletin [kurulma döneminde yetişen] hahamlar ise, gözlerinin önünde hukuka uygun biçimde artık vatandaşlık hakları olan Noħri'ler [hakkında] bu tür meselelere hiç girmediler. Bu hahamlar kendilerini İsrail'in vatandaşlık politikasıyla çatışma içerisinde görmeyip onunla tamamen özdeşleştirdiler. Siyonizm ideolojisi ve millî dinî anlayış aynı çizgideydi. Böylece, Devlet'in [kurulma döneminde yetişen] nesildeki hahamlar Devlet'in ilkeleri ile Halaħa arasındaki muhtemel açıkları kapatma yollarını aradılar. R. Yisraeli şöyle der: *"Biz kesin olarak şuna inanıyoruz ki İsrail topraklarında gözlerimizin önünde olup bitenler tesadüf eseri olmadığı gibi boş yere olmuş da değildir; kurulmuş ve gözlerimizde varlığına devam edecek olan bu devlet, küllî kurtuluşun direklerini ve dayanaklarını temin etmektedir."*⁷⁸ Genç nesil hahamlar, (Camp David Sözleşmesi'nden itibaren) Dindar-Siyonist telakkiye zıt işler yapan Devlet'in karşısında yer almakta, Dindar-Siyonizm işgali ve Erets-Yisrael'de yerleşmeyi başlıca dinî bir gereklilik olarak görmekteler. Onların gözünde bu [gereklilik], ırk ve din ayrımı gözetmeden vatandaşların eşitliği gibi batılı demokratik değerlerin üzerinde yer alır. Bu nedenle onlar hükümetin politikalarına karşı eleştirel tutum sergiler, diğer taraftan da kendi ideolojik ve politik telakkilerini Halaħa ile ilişkilendirmek isterler.

* İbranice terim: "Toħnit ha-Hitnatkut".

78 Yisraeli, "İm ha-kobetz", 6.